

Moszyński M., *Problemy teorii i polityki konkurencji w myśli ordoliberalnej*, „Ekonomia i Prawo”, Pólszakiewicz B., Boehlke J. (red.), Tom XII, nr 2/2013, ss. 221–232. DOI: <http://dx.doi.org/10.12775/EiP.2013.017>

MICHAŁ MOSZYŃSKI*

PROBLEMY TEORII I POLITYKI KONKURENCJI W MYŚLI ORDOLIBERALNEJ[◇]

STRESZCZENIE

Opracowanie poświęcone jest ordoliberalnym koncepcjom ładu gospodarczego opartego na konkurencji. Po naszkicowaniu historycznego tła rozwoju myśli ordoliberalnej i przytoczeniu poglądów najważniejszych autorów na mechanizm konkurencji i jego fundament instytucjonalny przybliżone zostają elementy ładu gospodarczego Republiki Federalnej Niemiec.

Rozważania opierają się na tezie, iż ordoliberalizm stanowi wciąż interesującą propozycję intelektualnej refleksji dla teorii i polityki gospodarczej, zwłaszcza w dziedzinie tworzenia efektywnych ram instytucjonalnych dla procesów rynkowych.

Słowa kluczowe: ordoliberalizm, teoria konkurencji, polityka konkurencji

Klasyfikacja JEL: B29, K21

PROBLEMS OF COMPETITION THEORY AND POLICY IN THE ORDOLIBERAL THOUGHT

SUMMARY

The study is devoted to the ordoliberal concepts of economic order based on competition. Firstly the historical background of ordoliberal economic thought is

* Michał Moszyński, Uniwersytet Mikołaja Kopernika, Wydział Nauk Ekonomicznych i Zarządzania, Katedra Ekonomii, tel.: +48 56 611 46 23, e-mail: moszyn@umk.pl.

[◇] Artykuł napisano w ramach projektu w ramach projektu badawczego własnego nr NN 112258439 „Koncepcje stanowionego i spontanicznego ładu gospodarczego w procesie transformacji systemowej gospodarki Polski i byłej NRD” finansowanego ze środków Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego.

sketched and the views of the most important authors on mechanism of competition and its institutional foundations are introduced. Next the elements of economic order of the Federal Republic of Germany are depicted.

The considerations are based on the assumption that ordoliberalism still offers an interesting proposal for intellectual reflection and for the theory of economic policy, particularly in the area of creating effective institutional framework for market processes.

Keywords: ordoliberalism, competition theory, competition policy

JEL Classification: B29, K21

WSTĘP

Ordoliberalne idee szkoły fryburskiej rozwinęły się wokół programu badawczego ukierunkowanego na stworzenie funkcjonalnego ładu gospodarczego opartego na konkurencji. Trudno wskazać inny nurt w myśli ekonomicznej tak mocno skoncentrowany na kwestii konkurencji rynkowej, który wypracował nie tylko spójną intelektualnie koncepcję teoretyczną, ale i propozycję programu polityki gospodarczej państwa. Dorobek tego nurtu został w znacznej mierze wykorzystany w budowie fundamentów ustroju gospodarczego powojennych zachodnich Niemiec, a ordoliberałowie współkształtowali politykę i instytucje społecznej gospodarki rynkowej.

Na artykuł składają się dwa zasadnicze wątki – pierwszy zbiera najważniejsze poglądy ordoliberałów na rolę mechanizmu konkurencji w gospodarce i wizję jego instytucjonalnej obudowy. Druga perspektywa wywodów obejmuje analizę głównych elementów ładu konkurencyjnego, który udało się wdrożyć w Niemczech Zachodnich po II wojnie światowej.

Pretekst podjęcia rozważań stanowi pytanie o przydatność ordoliberalnych koncepcji w tworzeniu intelektualnych podstaw polityki gospodarczej nowoczesnego państwa. Autor stoi na stanowisku, że w sferze ideowej propozycje ordoliberalne stanowią wciąż atrakcyjną formułę, którą warto rozwijać i odczytywać współczesnym językiem w polityce gospodarczej.

1. KARTELE W KRAJOBRAZIE GOSPODARCZYM MIĘDZYWOJENNYCH NIEMIEC

Specyfikę myśli ordoliberalnej łatwiej zrozumieć z uwzględnieniem historycznego kontekstu rozwoju gospodarki Niemiec po I wojnie światowej. Rząd w okresie gospodarki wojennej uprawiał politykę wspierania koncentra-

cji przemysłu, którą kontynuował po wojnie. Dopiero wobec narastającej inflacji tężejąca krytyka karteli doprowadziła do uchwalenia przepisów mających ograniczyć ich władzę. Sprzeczne opinie w łonie rządu, organizacjach przedsiębiorstw i w środowiskach prawników na temat konieczności zmian pozycji karteli dowodzą braku świadomości ich szkodliwości w skali ogólnogospodarczej. Argumentowano, że zakaz zawiązywania karteli doprowadzi do upadku wielu przedsiębiorstw i osłabi ich pozycję względem monopolu.

Rozporządzenie z 1923 r. skierowane przeciwko nadużyciom władzy rynkowej wprowadzało instytucję sądu kartelowego działającego przy Ministerstwie Gospodarki Rzeszy, a podległego Sądowi Gospodarczemu Rzeszy. Sąd kartelowy nie działał jednak w sposób wrogi kartelom, a raczej zajmował stanowisko rozjemcy w sporach pomiędzy członkami karteli i utrzymywał ich trwałość. Przez 3 lata wpłynęło niemal 700 wniosków przedsiębiorców o pozwolenie na wystąpienie z kartelu, a tylko w 50 przypadkach sąd wyraził na nie zgodę. W praktyce państwo stało zatem na straży interesów karteli, czego najlepiej dowodzi fakt, że w okresie pierwszych dwóch lat obowiązywania przepisów antykartelowych ich liczba podwoiła się i w samym przemyśle szacowano ją na około 2500¹. Starły się one tłumić wszelką konkurencję, zawiązywały ceny, zaniżały produkcję, czasem wręcz niszczyły nadwyżki produkcji, wykupywały i zamykały niektóre zakłady, aby dzielić ich kwoty, co negatywnie wpływało na rynek pracy. Argument o stabilizacji i antykryzysowym działaniu karteli, stosowany przez nie na użytek propagandowy, stracił moc wraz z nastaniem światowego kryzysu w 1929 r., na który kartele zareagowały zmniejszaniem produkcji i redukcją zatrudnienia. Na pogłębiające się w związku z tym nastroje antykapitalistyczne i ruchy komunistyczne wielki przemysł próbował znaleźć przeciwwagę wspierając partię narodowosocjalistyczną.

2. ORDOLIBERALNE KONCEPCJE KONKURENCJI

Krytyka rzeczywistości gospodarczej Republiki Weimarskiej, przesyconej nadużyciami władzy rynkowej przez monopole i kartele, z niewydolnym państwem służącym silnym grupom, a nie przeciętnemu konsumentowi, stanowiła zaczyn rozwoju programu badawczego ordoliberalistów. Franz Böhm, wybitny prawnik, zdefiniował lapidarnie ten program podjęty w ramach współpracy z Walterem Euckenem i Hansem Großmannem-Doerthem – współzałożycielami szkoły fryburskiej – jako „kwestię prywatnej władzy w wolnym społec-

¹ H. Roth, *Die Kartellverordnung vom November 1923 und ihre Bonner Variante*, „Jahrbuch für Wirtschaftsgeschichte”, nr 4/1962, s. 11-56.

czeństwie”. To naukowe środowisko od początku podjęło próby określenia roli państwa jako twórcy i strażnika ładu gospodarczego, w którego centrum leży sprawny mechanizm cenowy i funkcjonalny system konkurencji. Elastyczne ceny zapewniają koordynację podmiotów rynkowych i sterują procesami gospodarczymi, zaś konkurencja rynkowa stanowi mechanizm likwidacji nadmiernej władzy rynkowej jednych uczestników rynku nad innymi, a zarazem formę bezosobowego przymusu dyscyplinującego do podejmowania wysiłków i usprawnień produktowych.

Główną oś pracy naukowej Böhma stanowiła właśnie kwestia monopolizacji i problem zakłóceń konkurencji. Ostro potępiał sytuację stabilizowania przez prawo funkcjonowania karteli i linię orzecznictwa pobłażliwie traktującą umowy łamiące wolną konkurencję i wypaczającą ideę ustawy o działalności gospodarczej z 1869 r. (*Gewerbeordnung*). W opracowaniu z 1928 r. Böhm daje wyraz swoim poglądom na prawo i orzecznictwo, które nie dostrzega, że stoi w sprzeczności z obranym porządkiem gospodarczym, opartym na zasadzie nieskrępowanej konkurencji². Przeprowadzona krytyczna analiza nadużyć władzy rynkowej doprowadziła go do wniosku, że ustawodawca oraz sądy powinny stać na straży zasad ładu gospodarczego, podobnie jak w przypadku konstytucji regulującej ład polityczny. Böhm wyraźnie rozróżniał bowiem pomiędzy poziomami reguł gry gospodarczej a przebiegiem tejże gry i decyzjami samych graczy. Przenosił tę odnośność do konstytucji gospodarki, na której opiera się proces społeczno-gospodarczej koordynacji. Ład gospodarki rynkowej ma charakter nadrzędny w stosunku do decyzji poszczególnych graczy podejmowanych w procesach gospodarowania. Każdy uczestnik gry rynkowej ma wprawdzie wolność wyboru i samodzielnie podejmuje decyzje, ale muszą się one mieścić w ramach zakreślonych przez prawo. Gracze nie mogą samodzielnie lub w porozumieniu ze sobą zmieniać tych reguł dla swoich potrzeb.

Najważniejsza postać z kręgu ordoliberalistów, Walter Eucken, w konkurencji rynkowej upatrywał instrumentu równoważącego siły i pomagającego w realizacji „naturalnego porządku”, w jakim może funkcjonować nowoczesne społeczeństwo. Ten porządek nie powstanie jednak samoczynnie wskutek działania nieskrępowanych sił rynkowych, o czym świadczą doświadczenia okresu leseferyzmu, więc musi o niego zadbać państwo. Dla zbudowania i utrzymania ustroju gospodarczego opartego na konkurencji Eucken uznał za konieczne przestrzeganie zestawu zasad, które precyzyjnie sformułował w pra-

² F. Böhm, *Das Problem der privaten Macht. Ein Beitrag zur Monopolfrage*, „Die Justiz“, nr 3/1928, s. 324-345.

cy *Grundsätze der Wirtschaftspolitik*³. Do zasad konstytuujących należą: funkcjonalny system elastycznych cen, prymat polityki walutowej, rozumianej jako stabilność cen, otwartość rynków, prywatna własność środków produkcji, swoboda zawierania umów, odpowiedzialność za wyniki gospodarowania i stałość polityki gospodarczej. Uzupełniają je zasady o charakterze regulującym, które uzasadniają interwencję państwa w gospodarkę w celu ochrony ładu. Eucken dopuszcza takie działania korekcyjne w sytuacji występowania monopolu, nadmiernych dysproporcji dochodowych, efektów zewnętrznych i nienormalnego zachowania podaży⁴. Ekonomista ten, podobnie jak wspomniany Böhm i inni ordoliberałowie, dokonywał wyraźnego rozróżnienia na ład gospodarczy (*Wirtschaftsordnung*), rozumiany jako ramy działania dla uczestników życia gospodarczego, oraz na proces gospodarczy (*Wirtschaftsprozess*), który się w tych ramach odbywa. Uważał, że państwo powinno się koncentrować na polityce ładu gospodarczego (*Ordnungspolitik*), a nie na polityce procesowej, która uwięzi je w spirali ciągłych wycinkowych interwencji w proces gospodarowania. Ważnym elementem tego ładu powinno być, jego zdaniem, zapewnienie zasad wolnej konkurencji. W tym celu państwo powinno stworzyć silny, niezależny od rządu organ antymonopolowy, który „jest tak samo potrzebny, jak sąd najwyższy”⁵. Miałby on za zadanie likwidowanie monopolu oraz nadzorowanie tych, których się zlikwidować nie da. Zdecydowany styl działania tej władzy miałby działanie prewencyjne. Eucken wskazywał na ciągłe próby ograniczenia konkurencji i zdobycia pozycji monopolistycznej, podejmowane przez podmioty zarówno po stronie podaży, jak i popytu⁶. Grupy dzierżące władzę gospodarczą – kartele, trusty, koncerny, zrzeszenia pracodawców i związki zawodowe – niszczą mechanizm cen sterujący procesem gospodarczym, który nie może już informować o względnej rzadkości zasobów. W rezultacie powstają straty w dobrobyciu i niesprawiedliwa dystrybucja dochodu.

Leonhard Miksch, uczeń Euckena, reprezentował podobne poglądy na temat zadań państwa w kształtowaniu ładu konkurencyjnego, przy czym sformułował zasadę, że w ramach polityki konkurencji państwo różnym formom organizacji rynku powinno przyporządkować odmienną „konstytucję gospodarczą”⁷. W przypadku monopolu oznaczałyby to konieczność podpo-

³ Wydanie polskie W. Eucken, *Podstawy polityki gospodarczej*, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań 2005.

⁴ W. Eucken, *op. cit.*, 295-343.

⁵ *Ibidem*, s. 334.

⁶ W. Eucken, *Die Wettbewerbsordnung und ihre Verwirklichung*, „ORDO” nr 2/1949, 1-99.

⁷ L. Miksch, *Möglichkeiten und Grenzen der gebundenen Konkurrenz*, [w:] G. Schmolders (red.), *Der Wettbewerb als Mittel volkswirtschaftlicher Leistungssteigerung und Leistungsauslese*, Berlin 1942, s. 99-106.

rządowania się organom publicznym, natomiast rynki zbliżone do konkurencji doskonałej nie wymagałyby żadnych dodatkowych interwencji, tylko opierałyby swe działanie na ogólnie obowiązującym prawie konkurencji. Celem polityki konkurencji, według Mikscha, są takie rezultaty gry na rynkach zmonopolizowanych, jakie miałyby miejsce w warunkach prawdziwego współzawodnictwa (koncepcja „Wettbewerb Als-Ob” – *quasi*-konkurencja). Tym samym nie postulował wcale absolutnej likwidacji monopoli, tylko wypracowanie odpowiednich regulacji, mogących generować dyscyplinujące bodźce⁸.

Z kolei Hans Großmann-Doerth wskazywał na potencjalne zagrożenia konkurencji wypływające z „oddolnie powstającego prawa gospodarki” – ogólnych warunków umów w dziedzinie bankowości, ubezpieczeń, przemysłu, czy układów taryfowych. Te prawa, często stojące w sprzeczności z prawem stanowionym przez państwo i nie do pogodzenia z zasadą wolnością umów, wykorzystywane są przez grupy nacisku do osiągnięcia władzy rynkowej i prywatnych korzyści⁹. Badacz w związku z tym wnioskował, by objąć je państwowym nadzorem w celu ochrony konkurencji.

3. ORDOLIBERALIZM A KSZTAŁT ŁADU KONKURENCYJNEGO NIEMIEC ZACHODNICH

Po II wojnie światowej w zachodniej części Niemiec zbudowano ład gospodarczy w znacznym stopniu odpowiadający wyobrażeniom myślicieli ordoliberalnych. Sprzyjała temu polityka USA, które chciały ugruntować system wolnorynkowy w swojej strefie okupacyjnej oraz zapis traktatu poczdamskiego z 1945 r., iż „w możliwie najkrótszym czasie należy zdecentralizować niemieckie życie gospodarcze” i „zlikwidować nadmierną koncentrację” karteli, syndykatów i trustów¹⁰.

Środowisko ordoliberalów, w większości niesplamione współpracą z nazistami, zyskało spory wpływ na kształtowanie instytucji i polityki gospodarczej. Niektórzy z nich, jak Eucken i Miksch, zajęli stanowisko doradców i mentorów, inni (Böhm) aktywnie współtworzyli zręby prawa konkurencji w parlamencie bądź (A. Müller-Armack) piastowali wysokie urzędy. Centralną rolę w realizacji polityki gospodarczej nakierowanej na tworzenie ram instytucjonalnych, a nie

⁸ L. Miksch, *Zur Theorie des Gleichgewichts*, „ORDO” nr 1/1948, s.175-196.

⁹ H. Großmann-Doerth, *Selbstgeschaffenes Recht der Wirtschaft und staatliches Recht*, s. 77-90, [w:] N. Goldschmidt, M. Wohlgemuth (red.), *Grundtexte zur Freiburger Tradition der Ordnungsökonomik*, Tübingen 2008.

¹⁰ *Potsdamer Abkommen vom 2. August 1945*, art. 12.

na ingerowanie w przebieg procesu rynkowego odegrał L. Erhard, najpierw jako odpowiedzialny za gospodarkę w Bizonii, potem jako federalny minister gospodarki i wreszcie – kanclerz. Uważał on, że „...wszelkie zmywy rynkowe, szczególnie w zakresie cen, ostatecznie mają na celu takie bądź inne ograniczenie konkurencji”¹¹ i już w 1949 r. zaangażował do przygotowania specjalnych regulacji antykartelowych F. Böhma. Warto wspomnieć, że w okresie 1949–1957 powstało szereg projektów ustaw dotyczących konkurencji, z których jeden, tzw. projekt Jostena, bardzo dogmatycznie negował wszelkie formy koncentracji władzy rynkowej. Jednak dopiero w 1957 r. udało się przyjąć ustawę o przeciwdziałaniu ograniczeniom konkurencji (*Gesetz gegen Wettbewerbsbeschränkungen*), którą Erhard określał jako „jądro społecznej gospodarki rynkowej”¹². Ustawa nie miała tak rygorystycznego charakteru jak projekt Jostena, gdyż zawierała szereg łagodzących wyjątków. Na tym akcie prawnym oparła się polityka kształtowania ładu konkurencyjnego w Niemczech, obejmująca kwestie:

- zakazu tworzenia karteli,
- nadużyć pozycji dominującej na rynku,
- kontroli łączenia się przedsiębiorstw,
- organizacji władz stojących na straży wolnej konkurencji, w szczególności Federalnego Urzędu Kartelowego,
- zamówień publicznych¹³.

Ustawę wykonuje Federalny Urząd Kartelowy (*Bundeskartellamt*), który jest samodzielnym podmiotem władzy federalnej. Co dwa lata Urząd przedstawia raport o stanie konkurencji, który zawiera też wytyczne Ministerstwa Gospodarki. Raport ten następnie zostaje przekazany do Bundestagu wraz ze stanowiskiem Ministerstwa. Działania na szczeblu krajów związkowych prowadzi poszczególne urzędy krajowe.

Oprócz Federalnego Urzędu Kartelowego działa jeszcze jedno ciało – Komisja Monopolowa (*Monopolkommission*), którą powołano do życia w 1973 r., wraz z drugą nowelą ustawy o przeciwdziałaniu ograniczeniom konkurencji. Tradycyjnie składa się z wybitnych ekspertów – profesora prawa, profesora ekonomii i trzech praktyków życia gospodarczego. Podobnie jak Urząd przygotowuje ona raz na dwa lata raport poświęcony stanowi i rozwojowi koncentracji przedsiębiorstw w niemieckiej gospodarce. Raport zawiera też oceny stosowania przepisów antymonopolowych, analizy tendencji w dziedzinie fuzji przedsiębiorstw oraz podejmuje aktualne problemy polityki i praktyki

¹¹ L. Erhard, *Dobrobyt dla wszystkich*, PTE, Warszawa 2012, s. 198.

¹² *Ibidem*.

¹³ *Gesetz gegen Wettbewerbsbeschränkungen in der Fassung der Bekanntmachung vom 15. Juli 2005*, „Bundesgesetzblatt“ Jahrgang 1957, Teil I, s. 2114.

konkurencji. Komisja ma zagwarantowaną niezależność, a jej członkowie mogą wyrażać w raportach zdanie odrębne. Komisja przekazuje swój raport rządowi, który powinien zająć wobec niego stanowisko. Ponadto raz na dwa lata Komisja opracowuje ekspertyzy specjalne (*Sondergutachten*), które poświęca rozwojowi konkurencji w sektorach „sieciowych” (*netzbasierte Industrie*): telekomunikacyjnych, pocztowych, zaopatrzenia w gaz i elektryczność i kolei. W przeciwieństwie do Federalnego Urzędu Kartelowego, Komisja Monopola nie posiada prerogatyw do bezpośredniej interwencji w sytuacji niepożądanego zjawiska, może jedynie wyrażać oficjalnie swoją opinię.

Niemieckie władze antymonopolowe w trosce o dobro wolnej konkurencji rynkowej mogą stosować przepisy zarówno krajowe, jak i unijne. Jeśli dany kartel oddziałuje na gospodarkę kilku krajów członkowskich, wówczas odpowiednią instancją staje się Komisja Europejska.

Nieodłączny element ładu konkurencyjnego stanowi, zgodnie z ordoliberalnymi postulatami, funkcjonalny mechanizm cenowy i stabilny pieniądz. Ustawa o banku federalnym (*Gesetz über die Deutsche Bundesbank*) z 26 lipca 1957 r. wyraźnie głosi, iż bank centralny ma za zadanie przede wszystkim dbać o stabilność waluty („*das Ziel, die Währung zu sichern*”) i przydziela mu wysoki poziom niezależności od działań rządu. Wprawdzie Bank ma wspierać jego ogólną politykę gospodarczą, jednak przy wykonywaniu swoich prerogatyw nie podlega jego wskazówkom¹⁴.

W ładu gospodarczy Republiki Federalnej Niemiec wbudowano – co do głównych kierunków – i pozostałe zasady ustrojowe proponowane przez Waltera Euckena, jednak wraz z odejściem Erharda ze stanowiska kanclerza w 1966 r. i zwrotem w kierunku bardziej aktywnej polityki procesowej państwa, nakierowanej na keynesowskie stymulowanie koniunktury, nastąpiło odejście od pierwotnych ideałów ordoliberalnych. Tym samym złamano Euckenowską zasadę stałości polityki gospodarczej, która stała się odtąd mniej przewidywalna.

4. ORDOLIBERALNE ELEMENTY ŁADU KONKURENCYJNEGO W PROCESIE INTEGRACJI EUROPEJSKIEJ

Zasygnalizowane elementy ładu konkurencyjnego wdrożone w Niemczech stanowiły punkt odniesienia w procesie tworzenia zasad europejskiego wspólnego rynku i unii monetarnej. Wpływ Euckenowskiej teorii ustroju opartej na konkurencji na rozwój ustawodawstwa w dziedzinie prawa konkurencji,

¹⁴ *Gesetz über die Deutsche Bundesbank vom 26. Juli 1957*, „Bundesgesetzblatt“, Jahrgang 1957, Teil I, S. 745.

nie tylko w Niemczech, ale i na szczeblu europejskim jest ogromny¹⁵, choć nie zawsze doceniany. Oddziaływanie myśli Euckena widać w zapisach dotyczących reguł konkurencji na wspólnym europejskim rynku zawartych w Traktacie o utworzeniu Europejskiej Wspólnoty Gospodarczej z 1957 r., które powtórzono później w Traktacie o funkcjonowaniu Unii Europejskiej w Lizbonie w 2008 r. Głosi on, że: „Niezgodne z rynkiem wewnętrznym i zakazane są wszelkie porozumienia między przedsiębiorstwami, wszelkie decyzje związków przedsiębiorstw i wszelkie praktyki uzgodnione, które mogą wpływać na handel między państwami członkowskimi i których celem lub skutkiem jest zapobieżenie, ograniczenie lub zakłócenie konkurencji wewnątrz rynku wewnętrznego [...]”¹⁶. Wymienia się tu szereg zakazanych praktyk, w tym: ustalanie cen, ograniczanie lub kontrolowanie produkcji, podział rynków lub źródeł zaopatrzenia. Traktat zabrania również przedsiębiorstwom nadużywania pozycji dominującej na rynku wewnętrznym lub na znacznej jego części, w zakresie, w jakim może wpływać na handel między państwami członkowskimi.

Prawno-instytucjonalny status Europejskiego Banku Centralnego wzorowano w znacznej mierze na rozwiązaniach niemieckich, o czym świadczą następujące postanowienia traktatu z Maastricht (powtórzone następnie w traktacie lizbońskim):

- „ESBC jest kierowany przez organy decyzyjne Europejskiego Banku Centralnego. Głównym celem ESBC jest utrzymywanie stabilności cen. Bez uszczerbku dla tego celu, wspiera on ogólne polityki gospodarcze w Unii, mając na względzie przyczynianie się do osiągnięcia celów Unii.
- Europejski Bank Centralny ma osobowość prawną. Ma wyłączne prawo do upoważniania do emisji euro. Jest niezależny w wykonywaniu swoich uprawnień oraz w zarządzaniu swoimi finansami. Instytucje, organy i jednostki organizacyjne Unii oraz rządy Państw Członkowskich szanują tę niezależność”¹⁷.

5. AKTUALNOŚĆ ORDOLIBERALNYCH KONCEPCJI

Koncepcje Euckena i innych ordoliberalistów silnie oddziaływały na edukację ekonomiczną i rozwój pokoleń badaczy w kręgu niemieckojęzycznym. W niemieckich podręcznikach ekonomii kwestie ładu gospodarczego i znaczenia kon-

¹⁵ Interesująca rozmowa pomiędzy W. Oswaltem a E.-J. Mestmäckerem na temat wpływu myśli Euckena na rozwój Unii Europejskiej stanowi dodatek do W. Eucken, *Podstawy ... op. cit.*

¹⁶ *Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej*, wersja skonsolidowana, „Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej”, C 115/49, 9.05.2008.

¹⁷ *Ibidem.*

kurencji rynkowej są znacznie bardziej eksponowane niż w pozycjach anglojęzycznych. Ponadto rozwinięte piśmiennictwo i niezależne instytuty badawcze stanowią forum dyskusji, na którym pielęgnuje się ordoliberalną wizję gospodarki, dzięki czemu idee te wciąż oddziałują na świadomość społeczną. Pytanie o „konstytucję gospodarczą” stało się bardziej wyraziste w okresie jednoczenia Niemiec, kiedy do byłej NRD należało wdrożyć zasady ładu opartego na konkurencji i przenieść cały dorobek instytucjonalny społecznej gospodarki rynkowej.

Dziś dla ekonomisty postulaty ordoliberalistów formułowane w latach 30. i 40. ubiegłego stulecia mogą wydawać się oczywiste. Czy oznacza to jednak, że są definitywnie rozwiązane i nie należy ich podejmować? Na podstawie analiz procesów historycznych Eucken dowodził, że przecież problemy gospodarowania, czy to na szczeblu mikro- czy makroekonomicznym pozostają w gruncie rzeczy te same, a pomimo dynamizmu gospodarki i nowych „układów warunków” prowadzenia polityki, pewne ogólne pryncypia są względnie stabilne. Eucken starał się oderwać swój wywód od kontekstu historycznego za pomocą tzw. puentująco uwydatniającej abstrakcji, dzięki czemu wyodrębnił formy ustrojowe gospodarki, oddzielając je wyraźnie od jej przebiegu. Oczywiście należy zdawać sobie sprawę z „momentu historycznego”, w którym formułowano główne myśli ordoliberalizmu. Były to trudne czasy kryzysu, wojny światowej, a następnie odbudowy gospodarki.

Na niebezpieczeństwo swoistego obciążenia idei ordoliberalizmu historycznym „balastem” wskazuje M. Miszewski, pisząc, iż „...próba doszukania się istoty koncepcji ordoliberalnej musi polegać na oddzieleniu sensu ich twierdzeń od historycznego i kulturowego sztafażu”¹⁸. Autor ten zastanawia się nad głównymi nieprzemijającymi wartościami idei ordoliberalnych i w bardzo przekonujący sposób dowodzi, że ich zasadniczy trzon, jak równość i wolność podmiotów, jest znacznie starsza niż sam ordoliberalizm. Wydaje się zatem, iż koncepcje ordoliberalne, a w szczególności zasady sformułowane przez Euckena, wciąż inspirują i dają się w twórczy sposób „odświeżać” w konkretnym „momencie historycznym”.

ZAKOŃCZENIE

Ordoliberalizm, integrujący nauki ekonomiczne i prawne, pozwala spojrzeć na problemy gospodarowania z szerokiej perspektywy ładu gospodarcze-

¹⁸ M. Miszewski, *Ordoliberalizm jako podstawa polityki gospodarczej dla współczesnej Europy*, [w:] I. Bludnik, M. Ratajczak, J. Wallusch, (red.), *Ekonomia wczoraj, dziś i jutro*, „Zeszyty Naukowe” nr 190, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu, Poznań 2011, s. 14.

go i wyjść poza wąsko nakreślony spór „więcej, czy mniej państwa w gospodarce?”. Na inaczej postawione pytanie: „jakie państwo?” daje zalecenia, że ma ono przede wszystkim dbać o dobre ramy instytucjonalne dla wolnej konkurencji. Wycofanie się państwa na pozycję kreatora i strażnika zasad ładu gospodarczego uwolniłoby je – jak pisze Eucken – spod „presji okoliczności na rzecz konkretnych rozwiązań”, która wiąże politykę gospodarczą w spirali niekończących się interwencji. W roli strażnika dobrego ładu opartego na konkurencji państwo i jego organy muszą jednak dysponować silnymi kompetencjami i zdecydowanie egzekwować przestrzeganie reguł gry. Jednocześnie wierność pryncypiom wymaga od decydentów ciągłej obserwacji zmieniającej się gospodarki i umiejętności dostosowywania reguł do aktualnego „momentu historycznego”. Takiej długookresowej wizji ładu instytucjonalnego współcześnie brakuje. Doświadczenia powojennych Niemiec dowodzą, że można oprzeć politykę państwa na gruncie koncepcji ordoliberalnych, by stworzyć środowisko gry rynkowej z prężną konkurencją i efektywnym mechanizmem cenowym.

BIBLIOGRAFIA

- Böhm F., *Das Problem der privaten Macht. Ein Beitrag zur Monopolfrage*, „Die Justiz“, nr 3/1928, s. 324-345.
- Erhard L., *Dobrobyt dla wszystkich*, PTE, Warszawa 2012, s. 198.
- Eucken W., *Die Wettbewerbsordnung und ihre Verwirklichung*, „ORDO” nr 2/1949.
- Eucken W., *Podstawy polityki gospodarczej*, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań 2005.
- Gesetz gegen Wettbewerbsbeschränkungen in der Fassung der Bekanntmachung vom 15. Juli 2005*, „Bundesgesetzblatt“ Jahrgang 1957, Teil I, s. 2114.
- Gesetz über die Deutsche Bundesbank vom 26. Juli 1957*, „Bundesgesetzblatt“, Jahrgang 1957, Teil I, S. 745.
- Großmann-Doerth H., *Selbstgeschaffenes Recht der Wirtschaft und staatliches Recht*, [w:] N. Goldschmidt, M. Wohlgemuth (red.), *Grundtexte zur Freiburger Tradition der Ordnungsökonomik*, Tübingen 2008, s. 77-90.
- Miksch L., *Möglichkeiten und Grenzen der gebundenen Konkurrenz*, [w:] G. Schmolders (red.), *Der Wettbewerb als Mittel volkswirtschaftlicher Leistungssteigerung und Leistungsauslese*, Berlin 1942.
- Miksch L., *Zur Theorie des Gleichgewichts*, „ORDO” nr 1/1948, s.175-196.
- Miszewski M., *Ordoliberalizm jako podstawa polityki gospodarczej dla współczesnej Europy*, [w:] I. Bludnik, M. Ratajczak, J. Wallusch, (red.), *Ekonomia wczoraj, dziś i jutro*, „Zeszyty Naukowe” nr 190, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu, Poznań 2011, s. 14.

Potsdamer Abkommen vom 2. August 1945.

Roth H., *Die Kartellverordnung vom November 1923 und ihre Bonner Variante*, „Jahrbuch für Wirtschaftsgeschichte”, nr 4/1962, s. 11-56.

Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej, wersja skonsolidowana, „Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej”, C 115/49, 9.05.2008.